

Володимир Поліщук

Перший маршалок Волинської землі (1463–1486) Олізар Шилович з роду Кірдеєвичів: від геральдичної легенди до місця в соціальній ієрархії

Уряд маршалка Волинської землі запровадив Казимир Ягайлович у 1463 році як регіональний волинський уряд, що репрезентував владу великого князя литовського після ліквідації Волинського удільного князівства Свидригайла (1440–1452). Першим маршалком став Олізар Гаврилович Шилович із роду Кірдеєвичів, про якого вже йшлося в монографії проф. Н. М. Яковенко «Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття» в контексті волинського відгалуження роду Кірдеєвичів¹. Із цим урядом його уперше згадано у документі від 10 липня 1463 року². У документі ж від 22 грудня 1461-го він фігурує тільки як володимирський староста³. Отже, є всі підстави вважати, що принаймні до 1462 року цього уряду ще не існувало. Як бачимо, його було запроваджено через 10 років після ліквідації Волинського удільного князівства, яке до своєї смерті посідав Свидригайло. Відтак постає питання: чому великий князь литовський Казимир Ягайлович вирішив не лише створити такий уряд на Волині, а ще й надати його саме володимирському старості Олізару Шиловичу?

У зв'язку із цим питанням слід уважніше придивитися до особи Олізара Шиловича. Рід Кірдеїв / Кирдеїв (точніше — Кердеїв), до якого він належав, — імовірно, ординського аристократичного походження. Етимологія цього імені у тюркській мові вказує на корінь «кер/гер» зі значенням «розтягувати, натягувати мотузку, тятиву»⁴. Відтак ім'я «Кердей», яке мало би зву-

¹ Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Видання друге, переглянуте і виправлене. — К., 2008. — С. 145.

² Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie / Wyd. nakładem właściciela pod kier. Z. L. Radziwińskiego przy współudziale P. Skobelskiego i B. Gorczaka. — Lwów, 1887. — Т. I. — С. 55 (№ 58). (Далі — Arch. Sang.)

³ Arch. Sang. — Т. IV. — С. 54 (№ 56).

⁴ Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на буквы «В», «Г» и «Д» / АН СССР. Ин-т языкознания; Ред. Н. З. Гаджиева. — М.: Наука, 1980. — С. 23; Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на буквы «К», «К» / Авт. сл. статей Л. С. Левитская, А. В. Дыбо, В. И. Рассадин. — М., 1997. — С. 50

чати «Гердей», можна перекласти як «той, хто натягує тятиву». Якуб Шинкевич подає переклад слова «Kierdej (від тюрк. Kerdi) — він натягнув, нап'яв, напружив»⁵. Станіслав Дзядулевич згадує Кірдеїв серед перших татарських родів, називаючи їх «піонерами татарської еміграції», які почали служити литовським князям у першій половині XIV століття і на середину цього століття уже вважалися литовсько-руськими⁶, тобто такими, що прийняли християнство. Це й дозволило їм увійти до складу литовсько-руської еліти.

Геральдична легенда. Легендарний переказ про появу герба у Кірдеєвичів постав під пером Яна Длугоша, тобто ще за життя правнуків Кірдея — того ж таки Олізара Шиловича та інших представників роду, котрі посідали престижні уряди на Поділлі, Волині, Холмщині. Це означає, що версія Длугоша мала спиратися на достовірні факти, які ще могли зберегтися в усних переказах періоду третього-четвертого покоління Кірдеєвичів. У 1377 році угорський король Людовік із анжуйської династії (1370–1382) спільно з польськими хоругвами здійснив похід проти литвинів та відвойовував замки на Русі, зокрема Холм, а Белз узяв в облогу. Замок здався, литвини звільнили бранців, а Людовік із Кейстутом уклали перемир'я⁷. Але в цьому описі Яна Длугоша про Кірдея не згадано. Відтак, ідеться про інший геральдичний твір Длугоша, в якому подано опис герба «Кердея»⁸. Згідно з цією легендою, Кірдей у 1377 році після облоги Белза був посвячений у рицарі з наданням герба французьких королів, на якому зображено три білі лілії на блакитному полі лівої половини щита, а права половина червона чиста (геральдична лілія, герб французьких королів, фр. — fleur-de-lys).

У 1584 році гербову легенду, посилаючись на Длугоша, повторив Бартош Папроцький⁹. Шимон Окольський (1580–1653) у першому томі своєї праці «Orbis Polonus» у 1641 році подав інформацію про те, що Кірдей був «нащадком перекопського князя (у татарській титулатурі «бег, мурза». — *В. П.*) Такервізія» — «Kierdei. Filius Takieruizij Perecopscen. Ducis.»¹⁰. Профе-

(ker- = ger- — «розтягувати», «натягувати»); Древнетюркский словарь. — Ленинград: Наука, 1969. — С. 308 (er jip *kerdi* — чоловік, котрий натягнув мотузку). Див. на сайті: <http://altaica.narod.ru/LIBRARY/edtl.htm>.

⁵ Szykiewicz J. Tłumaczenia słów i nazw orientalistycznych // *Dzjadulewicz St. Herbarz rodzin tatarskich w Polsce*. — Wilno, 1929. — S. 465.

⁶ *Dzjadulewicz St. Herbarz rodzin tatarskich w Polsce*. — S. xiv–xv.

⁷ *Długosz J. Historia Polski. Przekład Karola Mecherzyńskiego*. — Kraków, 1868. — Т. III. — Кs. IX. — S. 345–347 (1377).

⁸ *Stemmata Polonica. Rękopis Nr. 1114 klejnotów Długosza w bibliotece Arsenatu w Paryżu*. Wydała Helena Polackówna. — Lwów, 1926. — S. 43. Цитати з усіх трьох рукописів подано за: *Однороженко О. Родова геральдика Руського королівства та руських земель Корони Польської XIV–XVI ст.* // *Monumenta Rutheniae Heraldica*. — Volumen I. — Харків, 2009. — С. 92–93.

⁹ *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. 1584 / Wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego*. — Kraków, 1858. — S. 700.

¹⁰ *Okolski S. Orbis Polonus*. — Cracoviae, 1641. — Т. I — С. 375.

сор Наталя Яковенко транслітерувала ім'я як «Тареквізій», назвавши цього князя ханом¹¹. Титул «мурза» більш придатний для зворотного перекладу з латинського «Ducis». Традиційно титулу «мурза», який вважався татарським аналогом служилих князів, відповідає титул барона / *barones*¹², що в соціальній стратифікації Великого князівства Литовського відповідало поняттю «пан». Якщо Кірдей справді мав таку титулатуру, то він входив до вишого кола правлячого класу Улусу Джучі і його можна ототожнити з улусним або туменним *бером*¹³. Власне, Кірдеєвичі у Великому князівстві Литовському належали до прошарку панів, які у війську виставляли власну хоругву та могли судитися безпосередньо у великого князя. Очевидно, в походженні Кірдея із подачі Шимона Окозького проглядається адаптація родової генеалогії до реалій XVII століття, адже наприкінці XIV ніякої Перекопської Орди ще не існувало. Її заснували ногайці, що емігрували до Приазовських степів у середині XVI століття. Зате реальність Перекопської Орди була достовірною для середини XVII, коли єзуїти створювали геральдичні легенди для литовсько-руської шляхти. Проте не слід відкидати аристократичне походження Кірдея, якого можна розглядати як ординського ватажка, реального *бера* — кровного представника панівної династії або принаймні *мурзи*, який був служилим князем.

Герб «Кердея». «Три лілії» отримали власну гербову назву «Кердея», і цей герб не мав аналогів серед руської, польської та литовської шляхти, адже був унікальною модифікацією французького королівського¹⁴. Цю ж думку висловив і Олег Однороженко: «як видається, у випадку з даним гербом переказ Длугоша та пізніших гербовників має під собою певний ґрунт, оскільки зображення трьох лілій на блакитному полі є надто специфічним сюжетом для геральдики Центрально-Східної Європи, щоб пов'язувати його з чимось іншим, ніж гербом Анжуйської династії»¹⁵. Аристократичне походження Кірдеєвичів доводить ще один важливий факт. Онук Кірдея, син Джуси, Ванько

¹¹ Яковенко Н. Внесок геральдики у творення «території з історією» (геральдичні легенди волинської, київської і брацлавської шляхти кінця XVI — середини XVII століть) // Записки НТШ. — Т. CCLX. Праці Комісії спеціальних допоміжних (історичних) дисциплін. — Львів, 2010. — Т. 1 — С. 289, 294. У ранішій інтерпретації Наталя Яковенко подає варіант написання імені «Таркович» під знаком запитання, називаючи його «царком» («Кірдеї виводили своє походження від одного з перекопських царків»: Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Видання друге, переглянute і виправлене. — К., 2008. — С. 140). Слід вказати на важливу відмінність між титулом царя, який був тожозний титулу хана / кана, і титулом князя, яким слід перекладати титул «Ducis» у Шимона Окозького. Власне, титул князя / Ducis відповідав титулу мурзи.

¹² Галенко О. Золота Орда у битві біля Синіх Вод 1362 р. // Синьоводська проблема у новітніх. — К., 2005. — С. 134.

¹³ Там само. — С. 135.

¹⁴ Цікаво, що на сучасному прапорі Гоші — ті самі три лілії французького королівського герба, який становить основу герба «Кердей».

¹⁵ Однороженко О. Родова геральдика Руського королівства... — С. 94.

сор Наталя Яковенко транслітерувала ім'я як «Тареквізій», назвавши цього князя ханом¹¹. Титул «мурза» більш придатний для зворотного перекладу з латинського «Ducis». Традиційно титулу «мурза», який вважався татарським аналогом служилих князів, відповідає титул барона / *barones*¹², що в соціальної стратифікації Великого князівства Литовського відповідало поняттю «пан». Якщо Кірдей справді мав таку титулатуру, то він входив до вишого кола правлячого класу Улусу Джучі і його можна ототожнити з улусним або туменним *бегом*¹³. Власне, Кірдеєвичі у Великому князівстві Литовському належали до прошарку панів, які у війську виставляли власну хоругву та могли судитися безпосередньо у великого князя. Очевидно, в походженні Кірдея із подачі Шимона Окозького проглядається адаптація родової генеалогії до реалій XVII століття, адже наприкінці XIV ніякої Перекопської Орди ще не існувало. Її заснували ногайці, що емігрували до Приазовських степів у середині XVI століття. Зате реальність Перекопської Орди була достовірною для середини XVII, коли єзуїти створювали геральдичні легенди для литовсько-руської шляхти. Проте не слід відкидати аристократичне походження Кірдея, якого можна розглядати як ординського ватажка, реального *бера* — кровного представника панівної династії або принаймні *мурзи*, який був служилим князем.

Герб «Кірдея». «Три лілії» отримали власну гербову назву «Кірдея», і цей герб не мав аналогів серед руської, польської та литовської шляхти, адже був унікальною модифікацією французького королівського¹⁴. Цю ж думку висловив і Олег Однороженко: «як видається, у випадку з даним гербом переказ Длугоша та пізніших гербовників має під собою певний ґрунт, оскільки зображення трьох лілій на блакитному полі є надто специфічним сюжетом для геральдики Центрально-Східної Європи, щоб пов'язувати його з чимось іншим, ніж гербом Анжуйської династії»¹⁵. Аристократичне походження Кірдеєвичів доводить ще один важливий факт. Онук Кірдея, син Джуси, Ванько

¹¹ Яковенко Н. Внесок геральдики у творення «території з історією» (геральдичні легенди волинської, київської і брацлавської шляхти кінця XVI — середини XVII століть) // Записки НТШ. — Т. CCLX. Праці Комісії спеціальних допоміжних (історичних) дисциплін. — Львів, 2010. — Т. 1 — С. 289, 294. У ранішій інтерпретації Наталя Яковенко подає варіант написання імені «Таркович» під знаком запитання, називаючи його «царком» («Кірдеї виводили своє походження від одного з перекопських царків»: Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Видання друге, переглянуте і виправлене. — К., 2008. — С. 140). Слід вказати на важливу відмінність між титулом царя, який був тотожний титулу хана / кана, і титулом князя, яким слід перекладати титул «Ducis» у Шимона Окозького. Власне, титул князя / Ducis відповідав титулу мурзи.

¹² Галенко О. Золота Орда у битві біля Синіх Вод 1362 р. // Синьоводська проблема у новітніх. — К., 2005. — С. 134.

¹³ Там само. — С. 135.

¹⁴ Цікаво, що на сучасному прапорі Гоші — ті самі три лілії французького королівського герба, який становить основу герба «Кірдей».

¹⁵ Однороженко О. Родова геральдика Руського королівства... — С. 94.

Кірдеєвич Джусич із Квасилова, холмський каштелян у 1440–1470-х та ініціатор перекладу Віслицького Статуту руською мовою, під час опечатування актів послуговувався червоним воском (як і Грицько Кірдеєвич із Поморян у 1451 році)¹⁶. Такий віск використовували лише для печаток правителя і лише за особливим привілеєм, та й то уже в XVI столітті — для печаток найповажніших князів і панів, як, приміром, Острозькі чи Гаштовти¹⁷. Отже, можемо припустити, що й печатка Олізара Шиловича, відбитки якої не збереглися, так само ставилася на червоному воску. На цьому слід акцентувати, оскільки походження і герботворення багато пояснюють у постаті володимирського старости і першого маршалка Волинської землі. Стає зрозуміло, що отримати королівський герб у «власність» могла тільки людина з кров'ю правителя. Це легко пояснює такий стрімкий кар'єрний злет багатьох Кірдеєвичів у XV столітті. Олег Однороженко заперечує наявність гербової спільноти Кірдеїв і небезпідставно вважає її витвором польських геральдистів, починаючи з Папроцького й Окозького¹⁸. Проте в нашому випадку важливо наголосити на родовому праві Кірдеєвичів використовувати «три лілії»¹⁹, яке незримо об'єднувало подільських, холмських і волинських представників роду і формувало такий собі урядницький клан.

Статус Кірдеєвичів. Стосовно Олізара Шиловича йдеться аж ніяк не про нащадка галицько-волинського боярства, а про нащадка ординських правителів або воєначальників, тюркську родову аристократію. Зрозуміло, що жоден пересічний галицько-волинський боярин не міг піднятися до таких висот, отримати герб французьких королів, запечатувати документи червоним воском (одночасно із «трьома ліліями» Кірдеєвичі могли використовувати і свій родовий герб, що його ідентифікував Олег Однороженко²⁰) і запросто родичатися із князями Гедиміновичами і Рюриковичами. Особливо якщо говорити про всіх представників роду Кірдеїв, що розділився на галицьку, подільську і волинсько-холмську лінії. Серед них у XV столітті бачимо професійних воєначальників і королівських намісників Руського і Подільського воєводства Корони Польської — подільського воєводу, старост, підстоліїв,

¹⁶ *Halsig M.* Herb Kierdeja w świetle zabytków sfragistyki średniowiecznej // *Miesięcznik Heraldyczny*. — 1936. — R. 15. — S. 121–122.

¹⁷ *Яковенко Н.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. — С. 141–142.

¹⁸ *Однороженко О.* Родова геральдика Руського королівства... — С. 95.

¹⁹ Про перших носіїв герба Кірдей див.: *Однороженко О.* Родова геральдика Руського королівства... — С. 92–95.

²⁰ Наразі залишаємо поза дискусією персону Васька Кердеєвича (зг. 1366 р.) та використання родового герба у вигляді хвилястої літери «М» під стовпом із кулькою вгорі у зв'язку з фігурою Кірдея, який отримав герб «три лілії» від короля Людовіка Анжуйського (*Однороженко О.* Родова геральдика Руського королівства... — С. 95; *Putaski K.* Rod Kirdejów podolskich. Monografia historyczno-genealogiczna // *Szkice i poszukiwania historyczne*. Ser. 3. — Kraków. 1906. — S. 172).

підкоморіїв, каштелянів — потужний урядницький клан підданих польсько-го короля²¹.

Ще вишого становища представники роду досягли як піддані великого князя литовського²². Тому називати Олізара Шиловича, правнука Кірдея²³, місцевим волинським зем'янином, як це робив Оскар Галецький²⁴, дещо некоректно. Хоча саме так, уніфіковано, він зазначений у привілеї Казимира 1450 року: «наш (Казимира. — В. П.) землянин луцкый»²⁵. Також не можемо зараховувати його й до нащадків галицько-волинського боярства, як це було подано у праці проф. Наталі Яковенко²⁶. Кірдеєвичі у першому і другому поколіннях — це радше криптоординці, які звикли почуватися володарями на підкорених руських землях. Інакше чим пояснити такий високий злет Кірдеєвичів у руських землях Корони й Великого князівства Литовського, як не походженням та визнанням цього походження з боку литовсько-русського панства? А як іще вони могли отримати в отчину, тобто із правом успадкування, чималі як на той час земельні наділи, які в сукупності не поступалися князівським? Тільки високе походження відкривало їм двері до численних земельних надань, великокнязівських урядів і шлюбного партнерства з місцевими князями.

Становище Олізара Шиловича. Оскар Галецький доводить, що Олізар Шилович до і після смерті Свидригайла (1452) тримався антилитовської (пропольської) позиції. Це ще більше інтригує в постаті першого маршалка Волинської землі. Знов-таки постає запитання: чому ж йому надали цей уряд, а ще раніше (1461) — уряд володимирського старости? Кірдеєвичі в ході династичної війни за руську спадщину між Свидригайлом і Жигимонтом Кейстутовичем у 1432–1438 роках воювали як на боці Корони й Литви, так і на боці Свидригайла, що вимагає окремого дослідження. Олізар Шилович був серед тих, кого литовська влада намагалася перетягнути на свій бік, прагнучи втримати Волинь після смерті Свидригайла і надаючи та підтверджуючи великі земельні пожалування²⁷. Зокрема, у Литовську метрику було вписано привілей Казимира, за яким Олізар Шилович напередодні смерті

²¹ Urzędnicy województwa podolskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Oprac. Kazimierz Przyboś. — Kraków, 1994. — S. 183.

²² Яковенко Н. Українська шляхта... — С. 140–145.

²³ Маєтки Олізара Шиловича називалися в документах «праделина, дедина и отчизна», зокрема Любче в Луцькому повіті (Arch. Sang. — Т. I. — С. 241 (№ 138) (1487)), тобто починаючи від прадіда, яким і міг бути «Мурза-Кірдей хан».

²⁴ Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły... — S. 268.

²⁵ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3. (1440–1498) Užrašymų knyga 3. Parengė Lina Anužytė ir Algirdas Baliulis. — Vilnius, 1998. — P. 58.

²⁶ Йдеться про волинське відгалуження Кірдеєвичів, які «пов'язували своє походження з галицьким боярином-рицарем Кірдеєм...» (Яковенко Н. Українська шляхта... — С. 140).

²⁷ Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły... — S. 164.

Свидригайла підтвердив права на свої отчинні землі («прадедину, дедину и отчизну»²⁸) — Серники, Любче, Горохів, Губин, Марковичі із присілками Підлісці й Доросин; маєток Поворско було вислужено у Свидригайла²⁹. Крім цих маєтків, серед володінь Шиловича згадується Здолбиця: «записал ей (дружині. — *В. П.*) имени свои на имя Здолбицу с приселком Елинском, Кунином и иншими приселки, а Любчо...»³⁰. Батько Олізара Гаврило Шило, як і сам Олізар, належав до двірського кола Свидригайла, за що й отримував вислуги. Тут також бачимо чимало представників волинських Кірдеєвичів. Зокрема, важливо зауважити, що останнім земським маршалком Свидригайла був Петрашко Кірдеєвич («панъ Петрашко Мьльскій, маршалок земскій»), присутній на луцькому з'їзді у грудні 1451 року, де Шилович був відсутній. На цьому з'їзді зібралася князівська рада Свидригайла: князі Чарторийські, Четвертинські, Сангушки, пани Ольшаницькі, Рязановичі, Калениковичі, Мильські, Волотовичі, Гулевичі та інші. Було вирішено залишатися у складі Великого князівства Литовського, про що у січні 1452 року повідомили з'їзд литовських панів у Вільні. На думку Галецького, відсутність Олізара Шиловича засвідчила його опозицію до рішення князівської ради Свидригайла³¹.

Шиловича було залучено до волинської аристократичної та управлінської еліти завдяки не лише своєму походженню, а й родинним зв'язкам. Його дружиною була дочка відомого воєводи Юрші Федька, яку помилково, а радше з огляду на її перший шлюб, названою княгинею³². Він також був родичем луцького старости Немирі Резановича: першим чоловіком його пасербиці, доньки невідомого на ім'я князя, став син старости (удруге вона вийшла заміж за одного із князів Несвіцьких³³). Олізар Шилович був першим волинським можновладцем, який отримав луцьке староство після ліквідації Волинського удільного князівства в 1452 році, на що свого часу звернув увагу Галецький³⁴. Однак Шилович помер ще за життя Казимира — в 1486-му.

²⁸ Так спадщина Шиловича називається у дарчому акті його вдови Федьки, що засвідчує її походження від прадіда (Arch. Sang. — Т. I. — S. 240 (№ 138) (1487), S. 242 (№ 139) (1488)).

²⁹ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3. (1440—1498). — P. 58—59 («...а Поворско, што выслужил у стрыйка нашего (Казимира Ягайловича. — *В. П.*), у князя Швитрикрайла, у Мелнишкый волости»). За іншим скороченим записом цього привілею, Шилович у Свидригайла вислужив «три чоловіки» (Там само. — С. 60).

³⁰ Arch. Sang. — Т. I. — S. 240 (№ 138) (1487).

³¹ Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły... — S. 173; Архив Юго-Западной России. — К., 1907. — Ч. 8. — Т. 4. Акты о землевладении в Юго-Западной России в XVI—XVII ст. / Под ред. М. Владимирского-Буданова. — С. 60—61.

³² Arch. Sang. — Т. I. — S. 240 (№ 138) (1487); Акты относящиеся к истории Западной России. — СПб., 1846. — Т. I. — № 84. — С. 104. Дочка Федьки зветься в акті княгинею Марією, дочкою князя Семена Ровенського. (Arch. Sang. — Т. I. — S. 242 (№ 139) (1488)).

³³ Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły... — S. 136.

³⁴ Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły... — S. 223, 268.

Після нього луцьке староство знову посів, хоч і ненадовго, представник литовського панства Петро Янович Монтигердович (1486–1489)³⁵.

Початковий період існування уряду маршалка Волинської землі й зосередження місцевої влади в руках Олізара Шиловича збігається із правлінням Казимира Ягайловича (а відтак і умовним кінцем середньовіччя) та перебуванням луцького староства в руках литовського панства. Поєднання уряду маршалка з урядом володимирського староости в особі авторитетного представника волинського панства й нащадка ординської аристократії Олізара Шиловича, на нашу думку, слід розглядати в контексті створення механізму регіонального управління на Волині після ліквідації Волинського удільного князівства (1452). Уряд маршалка постав як виразно військовий і став чинником децентралізації влади луцького староости на Волині (у різні роки це були представники литовського панства Михайло Монтовтович, Петро Янович Монтигердович, почасти киянин Іван Ходкевич).

³⁵ Про уряд маршалка Волинської землі (1463–1608) детальніше йтиметься у статті, що готується до публікації.

Зміст

Tabula Gratulatoria	9
Бібліографія праць (1974–2012) Наталі Яковенко	11

Частина I. *Dedicatio*

<i>Сергій Плохій</i> . Наталія Яковенко: портрет історика у зворотній перспективі	35
<i>Оля Гнатюк, Томаш Стриєк</i> . Олюднення Давньої Речі Посполитої	62
<i>Teresa Chynczewska-Hennel</i> . О możliwości historyka... ..	70
<i>Від Редколегії</i> . Не тільки наукою живуть учені... ..	78
<i>Зоя Борисюк</i>або 3 історії «Клубу Кавопівців»	79

Частина II. *Studia*

<i>Леонтій Войтович</i> . Чи була Русь державою?	95
<i>Олексій Толочко</i> . Літописне обрамлення русько-візантійського договору 911 року	108
<i>Тетяна Вілкул</i> . Походження «Промови Філософа» у Повісті временних літ	113
<i>Володимир Александрович</i> . Найдавніша ікона Покрову Богородиці: доповнення до джерел іконографії та хронології	126
<i>Валерій Зема</i> . Від Царгорода до Вільнюса: «Оповідання проти латин» і початки православної полеміки	135
<i>Віра Фрис</i> . Відображення уявлень про гріховні вчинки у покрайніх записях давніх українських кирилических книг	150
<i>Віталій Михайловський</i> . Вищі урядники Польського королівства на руських землях у 1434–1506 роках: спроба колективного портрета	162
<i>Юрій Зазуляк</i> . Кара, милість і колективна відповідальність у старостинському правосудді Руського воєводства XV століття	178
<i>Володимир Поліщук</i> . Перший маршалок Волинської землі (1463–1486) <i>Олізар Шилевич</i> з роду Кірдеєвичів: від геральдичної легенди до місця в соціальній ієрархії	189

<i>Володимир Собчук</i> . Ровенська волость: формування, склад і власники (до середини XVI століття)	196
<i>Константин Ерусалимский</i> . Империя ad hoc и ее враги: о трудностях интерпретации российских политических дискурсов XVI — начала XVII века	207
<i>Петро Кулаковский</i> . Князь Василь-Костянтин Острозький і справці Київського воєводства	217
<i>Ігор Тесленко</i> . «Ганібель з дому Строчего»: італієць на службі князя Острозького	231
<i>Оксана Задорожна</i> . Формування і територіальний склад Олевської волості Немиричів (XVI — середина XVII століття)	248
<i>Наталія Старченко</i> . «Постерегаючи прав, волностей і свобод наших»: боротьба за домінування на волинському сеймику 1593 року	259
<i>Леонід Тимошенко</i> . Єпископська альтернатива ставропігійній реформі церкви (неставропігійні братства Київської митрополії кінця XVI — початку XVII століття)	277
<i>Маргарита Корзо</i> . Толкование Декалога в рукописных «Учительных Евангелиях» конца XVI — начала XVII века	288
<i>Наталія Білоус</i> . «Тіло моє грішне, з землі взяте, має бути поховане за звичаєм християнським»: поховання волинських мішан у XVII столітті	296
<i>Олексій Вінниченко</i> . Infida Pax: московська та шведська політика Речі Посполитої і Владислава IV очима шляхти Руського й Белзького воєводств (за сеймиковими інструкціями послам на сейми 1633—1647 років)	309
<i>Тетяна Григор'єва</i> . Султан говорить!	322
<i>Татьяна Опарина</i> . Свобода и вера в судьбе Анны Смеловской	334
<i>Henryk Litwin</i> . Choraży kijowski generałowi jezuitów racje wykładu. List Remiana Jelca do Vincenzio Caraffy z 1647 roku o planach powołania uniwersytetu w Ksawerowie na Kijowszczyźnie	350
<i>Frank E. Sysyn</i> . Ukrainian Nation-building in the Early Modern Period: New Research Findings	358
<i>Miroslaw Nagielski</i> . Batalia łojowska (31 lipca 1649 r.) w świetle diariusza kancelaryjnego hetmana polnego litewskiego Janusza Radziwiłła	371
<i>Ярослава Стратії</i> . Концепція чуттєвого пізнання Інокентія Гізеля в контексті схоластичної філософської традиції	389
<i>Лариса Довга</i> . Риси «криптопротестантизму» у покаянній поезії Лазаря Барановича	402
<i>Giovanna Brogi Bercoff</i> . The sermons of Antony Radyvylovs'kyj: history, culture, mentality	414
<i>Zenon E. Kohut</i> . "Ruthenian" or "Ukrainian"? : Nation (<i>Narod</i>) in the Political Rhetoric of Hetman Petro Doroshenko	425

<i>Джованна Сьєдіна</i> . «Поема» Fasciculus myrrhae... Йосифа Туробойського (1699)	435
<i>Ігор Скочиляс</i> . До історії шляхетських родів Галицької Русі: Унівський архимандрит і львівський єпископ Варлаам Шептицький (1643–1715)	461
<i>Лілія Бережна</i> . Як намалювати ворога? «Свої» і «чужі» в ранньомодерній українській іконографії	472
<i>Мирон Капраль</i> . Полюбовні угоди та «уклони»: позасудовий захист інтересів львівського шевського цеху у XVII–XVIII століттях	489
<i>Олексій Сокирко</i> . Гетьманські преторіанці. Надвірні формування Івана Мазепи кінця XVII — початку XVIII століття	500
<i>Наталія Пилип'юк</i> . Могілянська Мучениця за «золотую вольність»	511
<i>Катерина Дуса</i> . «Дуже небезпечний злочин»: перелив у міському праві й судах Волинського та Подільського воеводств кінця XVII–XVIII століття	525
<i>Татьяна Таирова-Яковлева</i> . К біографії казачких старшин	535
<i>Alfons Brüning</i> . Religious Conversions in Early 18th Century Ukraine	539
<i>Микола Крикун</i> . Сторінки з історії містечка Сатанова у світлі магістратських книг XVIII століття	559
<i>Максим Яременко</i> . Демографія проти конфесійного дисциплінування (навчання дітей «закордонного» духовенства у Києво-Могілянській академії XVIII століття)	572
<i>Andrzej Gil</i> . Unijnа акcja biskupa chełmskiego Maksymiliana Ryły w dobrach bractwskich Franciszka Salezego Potockiego w latach 60. i 70. XVIII wieku	588
<i>Леонід Зашкільняк</i> . Метаморфози сучасної Кліо (про нові тенденції світового історіописання на початку XXI століття)	595
Про авторів	605
Summary	610
Contents	621

Theatrum Humanae Vitae.

Студії на пошану Наталі Яковенко. — Київ: Laurus, 2012. — 624 с.; іл.

Наукові статті, що увійшли до збірника на пошану знаного українського історика, професора Національного університету «Києво-Могилянська академія» Наталі Яковенко, за тематикою значною мірою наближаються до її власних наукових зацікавлень. У першому розділі книги також уміщено матеріали, що розкривають значення праць Ювілярки у сучасній історіографії та розповідають про важливі моменти і періоди її життєвого шляху. Опублікований повний список праць Наталі Яковенко — від перших статей до книг та інтерв'ю — дає уявлення про широту інтересів, популярність і запотребованість доробку Авторки в Україні і далеко за її межами.

Редколегія:

*Наталія Білоус, Лариса Довга, Віталій Михайловський,
Наталія Старченко, Максим Яременко*

В оформленні книги використано ілюстрації з видання:
Iconologia di Cesare Ripa Perugino cavalier di SS Maritimo et Lazario.
Divisa in tre libri (Venetia, 1645)

Фото на фронтисписі *Павла Чебуря*

Видання стало можливим завдяки фінансовій допомозі
Канадського інституту українських студій
(Canadian Institute of Ukrainian Studies; Канада, Едмонтон),
Фонду катедр українознавства
(Ukrainian Studies Fund, Inc.; США, Гарвард),
Міжнародного фонду «Відродження» та
приватних жертводавців

THEATRUM HUMANAE VITAE

Студії на пошану
Наталі Яковенко

Київ
Laurus
2012

THEATRUM HUMANAE VITAE

СТУДІЇ НА ПОШАНУ
НАТАЛІ ЯКОВЕНКО

Laurus